

RODOSLU TÜRKLERİN LAKAPLARI
BAĞLAMINDA AD BİLİMİNDE
LAKAPLARIN ÖNEMİ

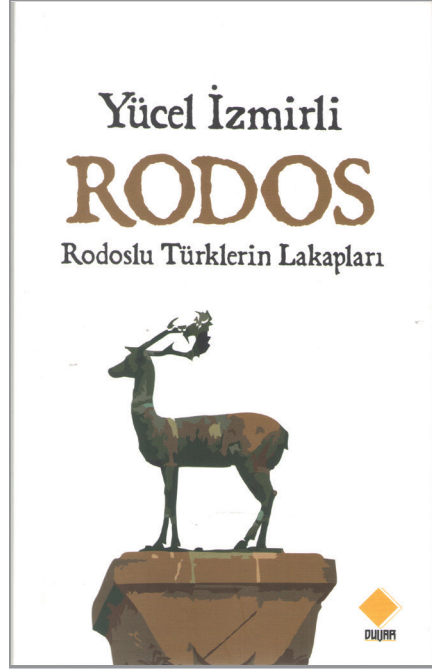
Nail TAN

Ad bilimi/onomastik; canlıların, nesnelerin ve kavramların, kısacası çevremizde gördüğümüz ve algıladığımız her şeyin adıyla ilgilenen bilim dalıdır. (Sakaoğlu 2001: 9) Bu bilim dalı, başta bağlı olduğu dil bilimi olmak üzere halk bilimi, toplum bilimi ve diğer bilim dallarının tamamıyla yakın ilişki içindedir. Çünkü, her bilim dalının çalışma alanı içinde mutlaka adlandırma, terminoloji ve sınıflandırma olgusu vardır. Bu çerçevede; yer adlarıyla ilgilenen yer adları bilimi/toponymie/toponimi, kişi adlarıyla ilgilenen kişi adları bilimi/antroponymie/antroponimi, su adlarıyla ilgilenen su adları bilimi/hidronymie/hidronimi ve dağ adlarıyla ilgilenen dağ adları bilimi/ronymie/ronimi gibi ad biliminin alt dalları oluşmuştur. Kısacası, her bilim dalının kesinlikle bir onomastiğinin bulunduğu görülmektedir.

Kişi adları bilimi/antroponimi denilince; asıl adla birlikte soyadı, lakap, mahlas ve takma adlar da inceleme alanı içine girmektedir.

1934 Soyadı Kanunu'na kadar ülkemizde kişiler; baba, sülale adları veya lakaplarıyla anılıyor, tanınıyordu. Soyadı Kanunu'ndan sonra genellikle eşraf, köklü aileler soyadlarının yanı sıra lakaplarıyla da anılmayı sürdürdüler. Çünkü, aynı köy, kasaba veya şehirden birbirini yeni tanıyan iki kişi bir araya geldiğinde sordukları ilk soru; “Kimlerdensiniz?” olmaktaydı. Farklı şehirlerden iki kişi bir araya geldiğinde ise ilk tanışma sorusunun; “Nerelisin?” olduğunu biliyoruz. Türk toplumunda ve akraba toplumlarında akrabalık ve

kitaplık

Yücel İzmirli, *Rodos*, Duvar Kitabevi, 2016

hemşehrilik bağı, toplumsal hayatı etkileyen, yönlendiren önemli sosyolojik etkenlerdendir.

Türkçe Sözlük'te lakap; “Bir kimseye, bir aileye adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.” (TDK 2011:1572) olarak tanımlanmaktadır. Lakap takmak, eski bir gelenektir ve birçok millette vardır. Aynı ad taşıyan kişileri veya akraba aileleri birbirinden ayırmak amacıyla lakap takılması en yaygın uygulamadır. Bununla birlikte olayın sosyopsikolojik bir yönünün bulunduğu da açıktır. Lakapların bir bölü-

mü; aşağılama, hor görme, ötekileştirme ifadesi taşır. Öğrencilerin, öğretmenlerine ve birbirlerine taktıkları lakaplarda da genellikle eleştiri, alay ön plandadır (Toygar 1979: 223-231).

“Yiğit lakabıyla anılır.” atasözü, lakaba verilen önemi yeterince ortaya koymaktadır. Köroğlu, Malkoçoğlu, Sepetçioğlu, Ulubatlı, Çakırcalı ve Mehmetçik gibi lakapların arkasında nice büyük destanlar yatmaktadır. Osmanlı padişah, sadrazam, vezir, şeyhülislam ve diğer devlet görevlilerinden önemli bir bölümünün lakabı olduğu görülmektedir: Yıldırım, Fatih, Kanunî, Sarı, Avcı, Çandarlı, Sokollu, Köprülü, Kavalalı, Makbul, Damat, Kuyucu, Semiz, Öküz, Cezzar, Zembilli, Turşucu, Cinci gibi.

Türkiye’de kişilere ve ailelere takılan lakaplar, genellikle halk bilimcilerin ilgi alanına girmiş, sözlü edebiyat ürünleri derlenirken lakaplar da dikkate alınmıştır. Tespitlerimize göre, bugüne kadar lakaplar konusundaki derlemeleri bir araya getiren, müstakil bir kitap yayımlanmamıştır. En geniş lakap derleme ve incelemelerinin yer aldığı bazı kaynakları hatırlatmakta yarar görüyoruz (Bozyiğit 1995):

Atsız, Bedriye, “Lakaplar”, *Tarih ve Toplum*, S.: 2, 2/1984, s. 26-28.

Aytekin, Osman, “Derinkuyu’da Kullanılan Sülale Lakapları”, *Erciyes*, S.: 127, 7/1988, s. 23-24.

Candan, Hüseyin, “Suşehri Folkloru: Lakaplar, Takma Adlar”, *Sivas Folkloru*, S.: 8, 9/1973, s. 8-10.

Cinlioğlu, Halis Turgut, “Tokat Folkloru: Ailelerin Soyadı, Kişilerin Takma Adlarla Tanınması”, *Sivas Folkloru* S.: 37, 2/1976, s. 5; S.: 38, 3/1976, s. 5-7.

Demiryürek, Emel, “Niğde Akpınar Köyünde Aile Lakapları”, *Türk Folkloru*, S.: 56, 3/1984, s. 29.

Doğru, A. Mecit, “Kür Nehri Boylarında Şahıs ve Aile Adları ile Lakapların Arzettiği Özellikler”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1986, C.: II, s. 87-92.

Gönüllü, Ali Rıza, “Alanya’da Aile İsimleri”, *Türk Folkloru*, S.: 77, 12/1985, s. 7-8.

”Alanya Yörüklerinde Aile Adları”, *Erciyes*, S.: 134, 2/1989, s. 31.

İvgin, Hayrettin, “Vezirköprü’de Lakaplar”, *Türk Folkloru*, S.: 44, 3/1983, s. 5-6.

Kayayerli, Müjdat, “Afyonkarahisar’da Kullanılan Lakaplar, Sülale Adları”, *III. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar 1994, s. 269-279.

Özergin, M. Kemal, “Türklerde Lakap Alma Âdetine Dair”, *TFA*, S.: 249, 4/1970, s. 558-84.

Sakaoğlu, Necdet, “Divriği’de Aile Adları, Boyları ve Oymaklar”, *Türk Folkloru*, S.: 19, 2/1981, s. 13-16.

Seyirci, Musa, “Afyonkarahisar’da Aile Lakapları” *Türk Folkloru*, S.: 85, 8/1986, s. 25-26.

Söz konusu yazı, makale oylumundaki lakap derlemelerinden sonra nihayet bir kitaba da kavuşmuş bulunuyoruz: Yücel İzmirli, *Rodos/Rodoslu Türklerin Lakapları*, İzmir 2016, 190 s., Duvar Yayınları. 1946 yılında Rodos’ta doğup üç aylık bebekken ailesiyle İzmir Karşıyaka’ya göç eden emekli Türkçe Edebiyat Öğretmeni Yücel İzmirli, dayısı Fehmi Çeyrekli’nin tuttuğu notları, yeni derleme ve açıklamalarla tamamlayıp lakapları alfabetik sıraya dizerek bu kitabı ortaya koymuş. 1522-1912 yılları

arasında 390 yıl Osmanlı egemenliğinde kalan Rodos'ta 1920'li, 1930'lu yıllarında yaklaşık 25.000 Türk, hep lakaplarıyla anılmaktaydı. Rodos'ta Türk aileler, genellikle adanın Ganiahmet (Kanamat), Mikse, Girit, Kızıltepe, Mercan Tepesi, Sümbüllü Tepesi Mahalleleriyle, Kandilli, Uzgur, Salakos ve Katavia köylerinde yaşamaktaydı. Bu Türk varlığının önemli bir bölümü, 1912 ve 1924 yıllarından itibaren Türkiye'ye, özellikle de Ege ve Akdeniz Bölgesi illerine göç etti (İzmirli 2016: 9).

Kitaba *Ön Söz* niteliğinde *Kitaba Dair* başlıklı bir giriş yazan Ege Ü Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. Hale Okçay, lakapların toplumsal işlevlerini şu cümlelerle açıklamış: “Yüzyıllardır Anadolu geleceğinde var olan, bir kişiyi, aileyi, sülaleyi tanımak için sorduğumuz ‘Kimsiniz? Kimlerdensiniz?’ sorusuna cevabını bize lakaplar verir. Aldığımız cevap, tanımanın/tanışmanın ilk tohumlarını atar ve sonraki ilişki sürecinin ilk işaretlerini göstermiş olur. Dost mu, düşman mı; yaklaşalım mı, uzaklaşalım mı kararımızı vermiş oluruz. Bu bakımdan lakapların, özellikle geleneksel yaşayışın egemen bulunduğu küçük topluluklarda kim olduğumuzu, ne yaptığımızı, toplum içinde nasıl bir namımız olduğunu artık bu işlevini tam olarak yerine getirmese de aile adı ile beraber varlığını sürdürdüğüne tanıklık etmekteyiz. (Okçay 2016: 7).

Kendisini ve eşini romanlarından tanıdığım Yücel İzmirli, lakaplarla ilgili elindeki malzemenin söz ettiğinde, yayımlamasını tavsiye ederken bir sınıflandırma yapmasının doğru olacağını da belirtmiştik. Lakaplarla ilgili sınıflandırması şöyledir (s. 12-13):

- Vücut kusurları ya da hastalıklarla ilgili lakaplar

- Aile reisinin görevi veya mesleğiyle ilgili lakaplar
- Bir olay nedeniyle verilen lakaplar
- Herhangi bir şeye benzerliğine göre takılan lakaplar
- Bağlı olduğu ailenin ünlü kurucusuyla ilgili lakaplar
- Aile reisinin huyuna göre verilen lakaplar
- Önemli şahıslarla ilgili lakaplar
- Bir kişinin özel niteliklerine; yüz ve saç rengine, değişik vücut şekline, iyi veya kötü davranışlarına, yaş durumuna göre yakıştırılan lakaplar
- Doğdukları yere, ırk ve soyuna göre takılan lakaplar
- Göç ettikleri memleketle soy, millet, aşiret, oba adlarıyla ilgili lakaplar
- Tarihî aile lakapları
- Bu sınıflandırmada bazı tekrarlar, madde içerik karışıklıkları göze çarpmakla birlikte doğruluk payının yüksek olduğu söylenebilir. Biz de, bu vesileyle lakaplar konusunda şöyle bir sınıflandırma denemesinde bulunduk:
- Irk, milliyet ve etnik kimlikle ilgili lakaplar
- Doğum yeri veya gelinen ülke, il, ilçe ve köyle ilgili coğrafi lakaplar
- Meslek, makam, unvan, yapılan iş ve görevlerle ilgili lakaplar
- Kişinin fizikî özellikleriyle (saç, ten rengi; saç, sakal, bıyık şekli; uzunluk, kısalık; zayıflık, şişmanlık; engelli organlar vb.) ve hastalıklarıyla ilgili lakaplar
- Manevi zenginlikler, huy, karakter ve iyi veya kötü alışkanlıklarla ilgili lakaplar

- Ailedeki ünlü kişilerden kaynaklanan lakaplar
- Akrabalık terimlerine bağlı lakaplar
- Yaşanan olaylardan kaynaklanan lakaplar
- Canlı veya cansız varlıklara benzetilerek verilen lakaplar
- Söz oyunlarından kaynaklanan (bozuk telaffuz, belli kelimeleri sık kullanma gibi) lakaplar

İzmirli, Rodos lakapları derlemele-ri sonucunda; sınıflandırmasındaki beş başlıkla ilgili lakapların yoğunluğuna işaret etmiştir (s.13): Mesleki lakaplar, yerel yöre adlarının kullanıldığı lakaplar, Rodos dışından gelenlerin kullandığı yöre adlarıyla ilgili lakaplar, tarihî olaylar nedeniyle alınan lakaplar ve bir olay veya başka nedenlere dayalı olarak edinilen ve toplumca uygun görülen lakaplar.

Kitapta, *Tarihte Rodos* başlığı altında verilen tarihî bilgilerden (s. 15-22) sonra alfabetik olarak 523 lakabın anlamı, verilmiş sebebi, varsa verilmiş hikâyesi, lakabı soyadı almış T.C. ünlüleri, aileleri anlatılmış. Rodos Adası'na 2014 yılında gittiğimizden Sayın İzmirli'nin verdiği bilgiler ışığında adayı yeniden gezmiş gibi olduk. Yunus Nadi Abaloğlu, Prof. Dr. Mustafa Kaymakçı, Ahmet Tokuş, Turgut Tokuş, Süleyman Torunzade Rodos'taki aile lakabını soyadına çevirmiş, tanınmış şahsiyetlerindendir.

Kitabın değerinin ve öneminin daha iyi anlaşılması için sadece üç lakabın verilmiş sebebine değinmek istiyoruz.

Çeyrekli

Rodoslu kumaş tüccarı Sadık Efendi, bayram öncesi raflardaki kumaşlarını; "Arşını çeyreğe, endazesi çeyreğe! Has ipek bunlar, has ipek!" diyerek satmaya başlamış. Dükkânı dolup taşmış. Topladığı çeyrek altınları küplere

doldurup evinde saklayan Sadık Efendi, zaman zaman gecenin karanlığında Uz-gur'daki bağına da bazı küpleri götürürmüş.

Bir süre sonra, Sadık Efendi'nin yardımseverliğinden, çeyrek altınlarının bolluğundan olsa gerek Rodoslular arasında adı sıkça anılmaya başlamış. Kahvehanelerde, meyhanelerde bir araya gelenler; "Hangi Sadık?" diye sorduklarında hep aynı cevabı almışlar: "Çeyrekli Sadık!" Gel zaman git zaman "Çeyrekli" sözü, önce ailenin lakabı, Soyadı Kanunu'ndan sonra da soyadı olmuş (s. 11).

Çiçeksucular

"Eğer dikmişsen adaçayını bahçeye, ne gerek var ölmeye?" Rodos'ta yaygın bir sözdür. Bu sözün etkisiyle her derde deva olan adaçayından (kelel-ması) elde edilen elma yağı ile olmazsa olmazı çiçeksuyu hemen hemen her evde bulunurdu.

Ferahlık veren, baygınlık hissini yok eden çiçeksuyunu çıkaran ailenin lakabı bu yüzden Çiçeksucular olarak biliniyor (s. 59).

Davran

Eskiden Rodos'tan Hac'ca gitmek oldukça zormuş. Yelkenlilerle önce Mısır'a, oradan da develerle Mekke'ye gitmek gerekiyormuş. Bir yıl, Rodos'ta hac için hazırlıklarını tamamlayan bir gruba Rodoslu Selahattin Efendi, "Haberim olsaydı, ben de hacca gitmek isterdim, neden bana haber vermediniz?" diye sitemde bulunur. Gruptakilerden; "Öyleyse davran! Azıcık zamanımız var, çabuk olursan yetişirsin." cevabını alan Selahattin Efendi kısa sürede hazırlıklarını tamamlayıp gruba katılır. "Davrandın mı?" diyenlere, "Davrandım, davrandım!" cevabını verir. Arkadaşları o günden sonra ona "Davran" lakabıyla hitap etmeye başlarlar. Aile, Türkiye'ye

göçünce 1934 Soyadı Kanunu'ndan sonra "Davran" lakabını soyadı olarak alır (s. 63-64).

İzmirli, lakapların açıklamaları sırasında verdiği bilgilerin yazılı kaynaklarını gösterdiği gibi, kitabının sonuna *Kaynakça* ile sözlü kaynaklarının/kaynak kişilerin listesini eklemeyi de ihmal etmemiş. Bilimsel çalışma kurallarına uymaya özen göstermiş.

Bu kitap gösteriyor ki, her il, ilçe hatta köyümüzle ilgili lakaplar konusunda benzeri derleme, araştırmalar yapılırsa ciltler dolusu dil, halk edebiyatı, halk bilimi, toplum bilimi malzemesi ortaya çıkacaktır. *Rodoslu Türklerin Lakapları*, bize bu gerçeği hatırlattığı için de önemlidir...

Kaynaklar:

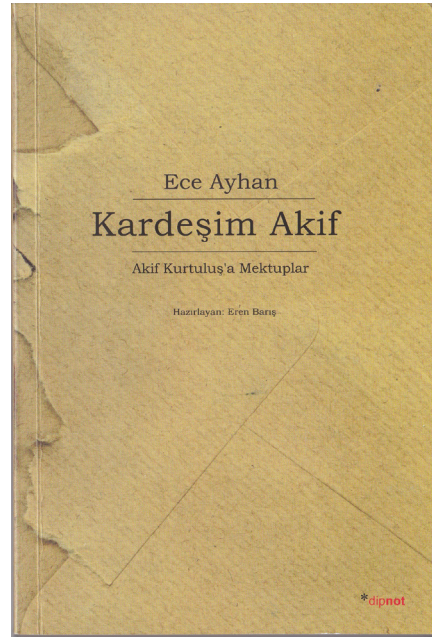
- Bozyiğit, Ali Esat (1995), *Türk Ad Bilimi Bibliyografyası (Deneme)*, Ankara, 190 s.
- Okçay, Hale (2016), "Kitaba Dair", *Rodos/Rodoslu Türklerin Lakapları*, (haz. Y. İzmirli), İzmir, 7-8 s., Duvar Yayınları.
- İzmirli, Yücel (2016), *Rodos/Rodoslu Türklerin Lakapları*, İzmir, 190 s., Duvar Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim (2001), *Türk Ad Bilimi I/Giriş*, Ankara, 156 s., TDK Yayınları: 780.
- Toygar, Kâmil (1979), "Türkiye'de Öğrencilerin Öğretmenlerine Taktıkları Adlar", *Türk Halkbilimi Araştırmaları Yıllığı-1977*, Ankara, s. 223-231, KB MİFAD Yayını.
- TDK (2011), *Türkçe Sözlük*, (haz. Ş. Halûk Akalın vb.) Ankara, 11. bsl., 2763 s., TDK Yayınları: 549.

ŞİİRİMİZ GİBİ MEKTUPLARIMIZ DA KARADIR ABİLER

Uğur MANTU

Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatının gerek dil gerekse içerik ve bunun temelinde asıl hedef olan gerçeklik algısına dair sarsıcı müdahaleler ihtiva eden anlayışıyla en aykırı şiir hareketi İkinci Yeni'dir. Bu hareketin anlamı en çok yıkıma uğratan şairi olarak göze çarpan Ece Ayhan, okuyucunun şiire dair temel kabullerini yerle yeksan ederek dilde somut ifadesini bulan varlık dünyasını yeniden kurmayı amaçlayan dizelerinin yanında, poetikasını tamamlayan düzyazıları, söyleşileri ve mektuplarıyla her zaman ilgi çeken ama bir o kadar da mesafeli yaklaşılan, hatta uzak durulan bir isim olarak edebiyat ve düşünce tarihimizdeki yerini almıştır.

Ece Ayhan, *Kardeşim Akif*,
Dipnot Yayınevi, 2011

Hayatıyla şiiri arasına bir mesafe koymaktansa yaşanan ve yazılan arasında bir “geçişlilik” gözeten Ece Ayhan, devamlı olarak kendisini görmezden gelen edebiyat kamuoyuna ve beklediği ilgiyi göremediği okuyucuya sitem etse de, içinde yaşamaktan rahatsızlık duyduğu toplumda gördüğü ahlaki ve siyasi duruş bozukluklarını yazılarında ve şiirlerinde devamlı olarak dile getirmekten geri durmamıştır.

Eren Barış tarafından hazırlanan ve Dipnot Yayınları’na *Kardeşim Akif* adıyla yayımlanan mektuplar, gerçekliği tartışma konusu olan birçok olayla şekillenen hayat hikâyesi de en az şiirleri ve yazıları kadar *mesafeli ve çekingen* bir merakla takip edilen İkinci Yeni’nin Mor Kûlhani şairinin yaşamının kırgınlık ve kızgınlıkla geçen bir devresine ışık tutuyor. Seksen sonrasının önemli şairlerinden Akif Kurtuluş’a yazılan mektuplarda Ece Ayhan’ın bireysel sıkıntılarının, küskünlüklerinin, görmezlikten gelinme ve sansür sonucunda oluşan toplumsal koşullarının ve entelektüel ortamının izlerini sürmek de mümkün.

Sanat ve Edebiyat Dünyasına “Karışın” Bir Bakış

Mektuplarda dikkat çeken en önemli noktalardan biri, Ece Ayhan’ın edebî hayatının neredeyse başından sonuna dek maruz kaldığı sansür ve sessizlik karşısında gösterdiği ya da gösteremediği tepkiler olarak göze çarpıyor. Gümüşlük’ten yazdığı mektuplarda sık sık eserlerine ve düşüncelerine yazın kamuoyundan bir karşılık gelmemesinden yakınan şairin satırlarında bu durum kimi zaman acı bir hayret kimi zaman da yaratılan bilinçli sessizliğe karşı yer yer ağır ifadeler içeren öfkeli bir kırgınlık olarak ortaya çıkıyor.

Ece Ayhan’ın satırlara yansıyan öfkesini en çok körükleyen unsur, muhtelif dergi ve gazetelere gönderdiği konuşma ve yazılarının, en çok güvendiği ve kendisine yakın bulduğu isimler tarafından dahi sansürlenmiş olması. Şairin Akif Kurtuluş’a yazmış olduğu mektupların birçoğunda sansüre dair cümlelere rastlamak mümkün. Toplumun genel kesiminin kabul ettiği gerçekliği benimsemeyen ve bu tavrı hem özel yaşamına hem de özel yaşamla arasında bir geçişlilik bulunduğunu vurguladığı şiir ve yazılarına aksettiren Ece Ayhan, bu tercihinin bedelini ödemek zorunda kalmıştır. Aykırı tavrına bir de kaymakamlığı sırasında başından geçen ve memuriyetten ayrılmasına sebebiyet veren olayların da eklenmesiyle toplum içinde uzak durulan bir konumda bulunan şair, bir de konuşmalarının makaslanarak yayımlanmasıyla tamamen keskinleşen bir kimliğe bürünmüştür.

Özellikle *Yazko Edebiyat* dergisinde *Defterler* ile alakalı bir konuşmasının neşrine engel olan adı geçen derginin sorumlu yazı işleri müdürü A.Ö.² ile alakalı olarak kullandığı ağır ifadeler Ece Ayhan’ın maruz kaldığı tavrı karşısında yaralanmış olmasının yarattığı etkiye karşılık verdiği tepkiyi gözler önüne seri-

1 Ece Ayhan [Çağlar], *Kardeşim Akif*, haz. Eren Barış, Ankara, Dipnot Yayınları, 2011.

2 Kitabın ön sözünde, kişilik haklarının korunması amacıyla bazı isimlerin baş harfleriyle kodlanmak suretiyle yazıya geçirildiği ifade ediliyor. Sansürün her türlüsüne karşı olan, “Şiirime ve uzantılarına dokundurtmam ve dokundurtmayacağım, bir gizli virgölün bile çıkarılmasını istemem” diyen bir şairin ölümünden yıllar sonra yayımlanan mektuplarında- iyi niyetle olsa da- gene sansüre uğraması da dikkat çekici bir ayrıntıdır. Kaldı ki, kişilik haklarının korunması için başvurulduğu belirtilen bu sansürün yalnızca galiz ifadelerin kullanılmasında benimsenmesi ve bazı kurumlarla yazarlara yönelik birtakım ifadelerin görmezden gelinmesi de bir çifte standart yaratmaktadır.

yor.³ Ne şiirlerinde ne de yazı ve konuşmalarında sansüre razı olan şair, bu tavrının bilinmesine rağmen gerek İkinci Yeni hareketinde gerekse özel yaşamında yan yana bulunduğu İlhan Berk tarafından dahi *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan bir konuşmasının sansürlenmesi karşısında derinden yaralanmıştır. Konuşmasının *Yazko Edebiyat* dergisinde yayımlanmasının önüne set çeken A.Ö.'yü “onursuz yaratık” olarak nitelendiren Ece Ayhan, İlhan Berk’in tavrını da “aldatılma ve üçkâğıtçılık” olarak adlandırmaktadır.⁴ Yazısının sansürlenmesinden A.Ö.’nün yaptığı gibi hiç yayımlanmamasının daha doğru olacağını mektubunda dile getiren şairin, belki de bir özür beklediği İlhan Berk’in konuşmasında yapmış olduğu değişikliğe dair ikna edici bir açıklama yapmak yerine *Cumhuriyet* gazetesindeki konuşmasının sansürlenerek de olsa yer bulmasının bir nimet olduğunu dile getirmesi karşısında kırıngılığının yanına bir de öfke eklenmiştir. Sansüre uğramasının yanında maruz kaldığı bu “korkunç” davranıştan haberdar olan hiçbir sanatçı ve yazarın tepki göstermemesi onu şaşırtan ve kızdıran bir diğer durumdur.

Bir şairin ve yazarın duruşunu ifade eden, kimliğini, kabul ve retlerini ortaya koyan en somut belgenin onun eserleri olduğu düşünüldüğünde; okuyucuya ulaşamamak ya da ondan beklediği ilgiyi görememek onun için oldukça acı bir durumdur. Ece Ayhan bunu en yakından tanıyan ve neredeyse tüm kitapları aynı akıbetle karşılaşan bir isim olarak kitapları raflarda kalan bir şairin üzüntüsünü ve öfkesini mektuplarına yansıtmıştır. Bağlı bulunduğu yayınevinin en az satan yazarı olmak gibi sahip olana pek de memnun etmeyecek bir unvanı taşıyan şair bu durumu yazınla ilgilenen ve şiire merak salanların çok küçük bir sayıda

olmasına bağlamaktadır.⁵ Mektupların birçok yerinde tekrarlarına rastladığımız “çok satan olamama” durumuna bir örnek de Ece Ayhan’ın mektubun yazıldığı tarih itibarıyla 17 sene evvel çıkmış bir kitabının⁶ hâlâ tükenmemesi karşısında şairin yaşamış olduğu şaşkınlıktır.⁷

Eserleri ve düşünceleri karşısında suskun kalınmasının sebebi olarak var olan vatandaş tipine uygun bir zihniyet ve belleğe sahip olmamasını gören Ece Ayhan, kendisi hakkında konuşmayan, şiirlerine ve konuşmalarına ilgi göstermeyen yazar ve okuyucunun yanında bir başka olumsuz unsur olarak da kendisine dair oldukça ağır ifadeler kullanan, bir kısmı da dergi sahibi olan, eleştirmenleri görmektedir. “Benim derdim ödül mödül kazanmak da değil (ne bir şiirim ne bir kitabım bunca yıl ödül almadı, bu da bir olgu yalnızca. Ve bugüne dek hiçbir kitabım ikinci baskı da yapmadı, bu da bir olgu yalnızca. Kitaplarım hep az satar, çok eski bir kitabıma bile yıllar sonra bir kitapçıda rastlanabilir, bu da bir olgu yalnızca. Yani hem eleştirmenler açısından olumsuzdur hem okurlar açısından hep. (...) ben Ankara’da çok güç günlerde kaldığımda İstanbul’daki hemen tüm eski arkadaşlara mektuplar yazmıştım, bir karşılık vermemişlerdi. (...) Zihnim eski günlere gitti, Attila İlhan da, Rauf Mutluay da, Asım Bezirci de... Bana ‘...tan şeyler’, ‘uydurma şiirler’ yazdığını açık açık söylemişlerdi. Yine geçmişten Bedrettin Cömert’in, Suut Kemal Yetkin’in yenilir yutulur olmayan çok ağır yazılarını anımsıyorum benim üzerine; gerçekten tüm çalışmalarımı sıfıra indiriyorlardı yazılarında. Sana burada hepsini saymayacağım, yorulurum, yani tüm yazın çevresi hiç beğenmez benim

3 age., s.22.

4 age., s.30.

5 age., s.18.

6 Söz konusu kitap için bkz. Ece Ayhan [Çağlar], *Bakışsız Bir Kedi Kara*, 1.bs., İstanbul, de Yayınevi, Mayıs 1965.

7 age., s.52.

yazdıklarımı. Özel olarak da böyledir bu, ben Ankara'dayken beni görünce kaldırım değiştirenleri bile görmüştüm. (...) Yaşar Nabi Nayır, Hasan Hüseyin, Ahmet Kabaklı, Afşar Tımuçin... Hemen her kesimden her yaşta kimse (hem de beni çok aşağılara çekerek) küçümseyen yazılar yazmıştır.”⁸ diyerek kendisine dair oluşturulan olumsuz algının altını çizen Ece Ayhan'ın benzer bir tavrı bir şair konusundaki düşüncelerini dile getirirken sergilemesi çelişkili bir durumu ortaya koymaktadır.⁹

Yazın kamuoyunda, ki böyle bir kamuoyunun varlığı şaire göre tartışma konusudur, eserleri karşısında sessiz kalınsa da, mektuplarında gerek kendi kuşağından gerekse kendinden sonraki dönemde edebiyat dünyasında görülmeye başlayan isimler hakkında değerlendirmelerde bulunan Ece Ayhan'ın özellikle bir İkinci Yeni şairi olan Edip Cansever üzerine düşüncelerini aksettirdiği satırlar ilgi çekicidir. Cansever'in *Hürriyet Gösteri* dergisinde divan şiirine dair bir soruşturmaya verdiği cevapları¹⁰ beğenmeyen ve “uyduruk” bulan Ece Ayhan ayrıca şairin şiiri hakkında da “*Edip'te eskiden de çok*

bir şey yoktu bence ama acele bir yargıya varmak istemiyorum, kitaplarını yeniden okumam gerekiyor (...) Önyargıyla davranıyor olabilirim ama sana şunu yazmadan edemeyeceğim, ne düşüncesi ne de şiiri beni pek ilgilendirmiyor *Edip'in.*” ifadelerini kullanmıştır.¹¹ Ece Ayhan'ın şiire ve şaire dair değerlendirmeleri Edip Cansever ile sınırlı kalmaz. Melih Cevdet Anday ve Hilmi Yavuz gibi isimler hakkında da yargılarını dile getirir. Şair, Melih Cevdet'in “*iyi bir şair olmadığı*”nı, Hilmi Yavuz'una “*eski kelimeleri bilgiçlik edasıyla kullanarak şiiri erozyona uğrattığı*”nı ve bunu yutturduğunu Dylan Thomas'tan yaptığı alıntılarla ifade eder.¹²

Kardeşim Akif'te yer alan mektupların bir özelliği de edebiyat kamuoyunda geri planda kalmış duyumları, üzeri örtülmüş konuları ve bazen de dedikoduları ihtiva etmesidir. Bunların en dikkat çekicilerinden biri de *Mavera* dergisinin kurucularından Cahit Zarifoğlu'na dair ifadelerdir. Ece Ayhan, mektubunda Zarifoğlu'na dair Memet Fuat'ın anlatıklarını şöyle dile getirir:

“Yıllar önce bana Memet Fuat anlattıydı, Cahit Zarifoğlu adlı bir genç Maraş'tan İstanbul'a Alman Filolojisi'ne geliyor; şiirlerini (o günlerde *Yeni Dergi*'yi yayınlıyor) Memet Fuat'a getiriyor... Bana ‘o zaman o şiirleri *Yeni Dergi*'de basmış olsaydım, bugün (o yanlışlık, sakat, kıytırık) anlayışta olmazdı’ demişti, anımsıyorum.”¹³

8 age., s.41- 42- 43 ve s. 55.

9 age., s. 31. Ece Ayhan burada *Yönelişler* dergisinin Nisan 1982 tarihli 13. sayısında yayımladığı “İmgeyi Boşlayan Şiir” başlıklı yazısı sebebiyle Ebubekir Eroğlu'na ve mensubu olduğu camiaya, yer yer küçümseyici ifadeleri de içeren, eleştirilerde bulunmuştur. Ayrıca şairin bu ve benzeri ifadelerine bazı dergi soruşturmalarına verdiği cevaplarda da rastlamak mümkündür.

10 Edip Cansever söz konusu soruşturmaya verdiği yanıtta, Divan edebiyatının yapay bir edebiyat olduğunu ve “sanat değil zanaat” olarak ele alınması gerektiğini ifade eder. Cansever ayrıca, bu şiirden bir tek “Osmanlı İnsanı” dahi çıkaramayacağımızı ve insanın olmadığı yerde şiir aramanın boş bir çaba olduğunu dile getirir. (bk. *Hürriyet Gösteri*, C. III, S. XVII, Nisan 1982, s.79.)

11 age., s. 47.

12 age., s. 37.

13 age., s. 23. O yıllarda, Cahit Zarifoğlu'nun sol görüşlü camiayla münasebeti Memet Fuat ve *Yeni Dergi*'yle sınırlı kalmamıştır. Şairin “Kutsal Mavi Çocuk Şiiri”, “Aylak Göz” ve “Delikanlılar” isimli şiirleri, biraz da Sezai Karakoç'un yönlendirmesiyle olsa gerek, Halil İbrahim Bahar'ın genel yayın yönetmenliğini yaptığı *Soyut* dergisinin 3, 5 ve 8. sayılarında yayımlanmıştır. Söz

Ne edebiyat kamuoyu ne de toplumla arası iyi olan şair, her iki insan topluluğuna dâhil olan okuyucuyla ilgili de doğal olarak olumlu düşünmemektedir. Okurun geçmişle ilgilenmediğini, iyi gözükmesinin bir aldatmaca olduğunu mektuplarında belirten Ece Ayhan, okuyucuyu bir “*leş kargası*”na benzetir. Okuyucunun yazarla kurduğu farklı iletişim biçimlerine de değinen şair, günümüz dergilerinde de görülen ve sonrasında değerlendirmeyi yapan şair veya yazarın kötü tepkilerle karşılaştığı okurun yazdıklarını beğendiği isim ve dergilere göndererek bir karşılık beklemesi olgusu hakkındaki görüşlerine de satır aralarında yer verir. Okuyucunun gönderdiği şiir beğenilmediğinde bir anda tavır değiştirdiğinin ve daha evvel beğendiği şairin şiirleri üzerine ağır ifadeler kullandığının altını çizer.

Az satan kitaplar, üzerlerinde çokça konuşulsa da haklarında tek satır dahi yazılmasından imtina edilen düşünceler ve yalnız bırakan dostlar Ece Ayhan’ı mektupların kaleme alındığı dönemde karamsar ve öfkeli bir ruh hâline büründürür. Bu ruh hâlinin yansımaları da zaman zaman ağır ifadelerle mektuplarda görülür.

Toplum İçinde Bir Mor Külhani

Ece Ayhan’ın kitaba adını veren “*Kardeşim Akif*” hitabıyla başlayan mektupları yalnızca edebiyata, şiire ve yazarlara dair görüşleri içermemektedir. Tarih ve toplum konusunda devamlı kafa yoran ve bu çabalarını şiirlerinde kendisine özgü bir estetikle ortaya koyan *Mor Külhani*’nin şairi, içinde yaşadığı topluma dair oldukça eleştirel bir tutumu benimsemektedir. Toplumu bir insan topluluğu olarak görmeyen ve toplumdaki “*kötülük dayanışması*”ndan sürekli bah-

seden şair, toplumdaki çatlağın sürekli olarak büyümesinden ve onursuzluğun hayatın her alanına sinmesinden duyduğu rahatsızlığı da devamlı olarak dile getirir.

12 Eylül sonrası toplumda yaşanan travma, değerlerin yitimiyle benimsenen insan dışılık ve ilkelik Ece Ayhan’ı sürekli rahatsız etmektedir. İyi bir toplum gözlemcisi olan şair 1982 Anayasası sürecini yakından takip etmiş ve tek bir kişi için hazırlanan anayasanın toplumun çeşitli kesimlerinde yaratmış olduğu havayı tespit etmeye çalışmıştır. Toplumun her kesiminde bir insan dışılık olduğunu, entelektüellerin bunu fark etmelerine rağmen durumun değişmesi için bir çaba göstermediklerini belirtirken, “*Bu ‘topluluk’un bir belleği falan olmadığı kanısındayım ben, unutmak bile unutulur.*” diyerek durumun vahametini de sergiliyor.

Toplumu eleştirirken işe edebiyat çevresini eleştirmekle başlayan Ece Ayhan, yazın çevresinin sanatlarını “*onursuzluk*” üzerine kurduğunu, ama buradaki ilkelik ve çirkinliğin toplumun diğer kesimlerindeki bireyler üzerinde de etkili olduğunu mektuplarında birçok kez yineleyerek dile getirir. Her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu ve devam eden “*kötülük dayanışması*”nın herkesi kuşattığını belirten şair, bu kuşatmanın önemli aktörleri arasında gördüğü şair ve yazarları da “*onursuz yaratıklar*” olarak nitelendirir. Yazı hayatı boyunca toplum tarafından kabul edilegelmiş tarih ve iktidar algısını sarsıp yeni bir gerçeklik üstüne insanları düşünmeye zorlayan ve bunu yaparken farklı bir tarih yazım anlayışı üzerine fikirlerini bina eden Ece Ayhan, değiş(tirile)meyen topluma nefret duymaktan da kendini alıkoymaz.

Mektuplardaki Satır Aralarını Dolduran Bir Röportaj

Türk edebiyatının kişiliği ve eserleri tanımlanırken en çok zorlanan şa-

konusu dergi 12 yıl boyunca yayımladığı edebî ve eleştirel yazılarla 1960’lı ve 70’li yıllarında edebiyat ortamında önemli bir yere sahip olmuştur.

irlerinden biri olan Ece Ayhan'ın Akif Kurtuluş'a yazmış olduğu mektupların sonuna yine Ece Ayhan - Akif Kurtuluş dostluğu çerçevesinde gerçekleştirilen bir röportaj da eklenmiş. Ece Ayhan'ın mektuplarına çelişkisi, nefreti ve kırılganlıklarıyla yansıyan kişiliğinin satırlara geçmeyen kısmı da bu şekilde tamamlanmış. Röportajda dikkat çeken konulardan biri Akif Kurtuluş'la Ece Ayhan'ın nasıl tanıştıkları. Kurtuluş'un *Yarın* dergisinde yayımlanan *Ay Gömülür* isimli şiirini beğenen ve şaire ulaşan Ece Ayhan'ın tavrı günümüzdeki yazar ve şair nesilleri arasında pek tesadüf etmediğimiz cinsten.¹⁴

Son olarak Ece Ayhan gibi aykırı ve bu aykırılığı yer yer şiirinin önüne geçen bir şairi tanımada önemli bir belge niteliği taşıyan mektupları içeren bu kitapla ilgili dikkatimizi çeken birkaç küçük aksaklığı da, emeğe saygısızlık etmeden, daha başarılı eserlerin hazırlanmasına katkıda bulunabilmek adına dile getirmek istiyoruz.

İmla konusundaki özensizlik kitabın sayfalarını karıştırırken dikkatimizi çeken bir olumsuzluk olarak açığa çıkıyor. Açılan, ancak sonsuza kadar kapatılmayan parantezler; devamlı olarak unutulan virgüller ve yapılan yazım yanlışları belirgin hatalar olarak göze batıyor.

Edebiyat tarihimiz için bir vesika anlamı taşıyan ve bu açıdan bakıldığında hazırlayanın takdir edilmesini gerektiren kitabın bir diğer *şu da olsa iyi olurdu* diyebileceğimiz eksikliği de Ece Ayhan'ın

yazdığı mektuplarda göndermede bulunduğu yazarlara, yazılara ve yanıtlara dair bilgilerin dipnot olarak ya da kitabın sonunda kısa değiniler hâlinde veril(e)memiş olması. Böyle bir çalışmanın yapılmış olması hem okuyucuya daha zengin bir birikim dünyasının kapılarını aralama fırsatı verecek hem de konunun meraklılarına meseleleri daha etraflıca kavrama şansını tanıyacaktır. Yine kitapta yer alan isimlerin yazılışına dair bir hatırlatmada bulunmak da faydalı olacaktır. Afşar Timuçin'in ve *Yönelişler*¹⁵ dergisinin isimlerinin yanlış yazılmış olması göz tırmalayan bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Dili gümrük tanımayan, hafıza saati durmadan işleyen ve şiiri her daim dışlanmışların sokağından konuşan Ece Ayhan'ın mektuplarını barındıran *Kardeşim Akif*, hem ilgi çekici ve aykırı bir yaşam tarzına ilgi duyanlara hem de çoğu kişi tarafından *anlamsız şiirler* ihtiva eden bir şiir hareketi olarak nitelendirilen İkinci Yeni'nin uç beylerinden birinin hayatını merak eden okura hitap eden bir kitap olarak okunmayı bekliyor. Sürekli az okunmaktan şikayet eden bir şairin satırları olarak...

15 *age.*, s. 31. ve 43. Bu hususta, yayımlanan mektupların asıllarına sadakat için metne müdahale edilmemiş olabileceği düşünülebilir de söz konusu derginin *Yönelişler*, ismi yanlış yazılan yazarın ise Afşar Timuçin olduğunun kitabın sonuna eklenebilecek "Notlar ve Düzeltmeler" kısmında belirtilebileceğini düşünüyoruz.

14 *age.*, s.125- 126- 127.